

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

Jozef Kluyskensstraat 2

ARCHEOLOGIENOTA

VERSLAG VAN RESULTATEN

BUREAUONDERZOEK

2023C70

Gent, Oost-Vlaanderen

RUBEN WILLAERT NV

8200 SINT-MICHIELS-BRUGGE

TEN BRIELE 14 | BUS 15

AUTEUR:

Aaron Willaert

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2023

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV. Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL	1
INLEIDING	2
1. BUREAUONDERZOEK [BO]	3
1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE	3
1.1.1 Administratieve gegevens	3
1.1.2 De onderzoeksopdracht	5
1.1.3 Het projectgebied	6
1.2 ASSESSMENT	9
1.2.1 Landschappelijk kader	9
1.2.2 Historisch kader	15
1.2.3 Archeologisch kader	29
1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK	32
BIBLIOGRAFIE	i
BIJLAGE	ii

INLEIDING

De initiatiefnemer plant stabiliteitswerken aan de ziekenzalen Pauli, deel van de Bijlokesite in Gent, Oost-Vlaanderen. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 1873 m², de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen bedraagt 307 m².

Het projectgebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Gent. Het plangebied situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. De als plangebied gemarkeerde oppervlakte overschrijdt drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet (reële opp. > 300 m² en opp. ingreep >100 m²).

RUBEN WILLAERT NV is aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureaustudie op te maken met het oog op een advies naar uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding, of vrijgave van het terrein.

1. BUREAUONDERZOEK [BO]

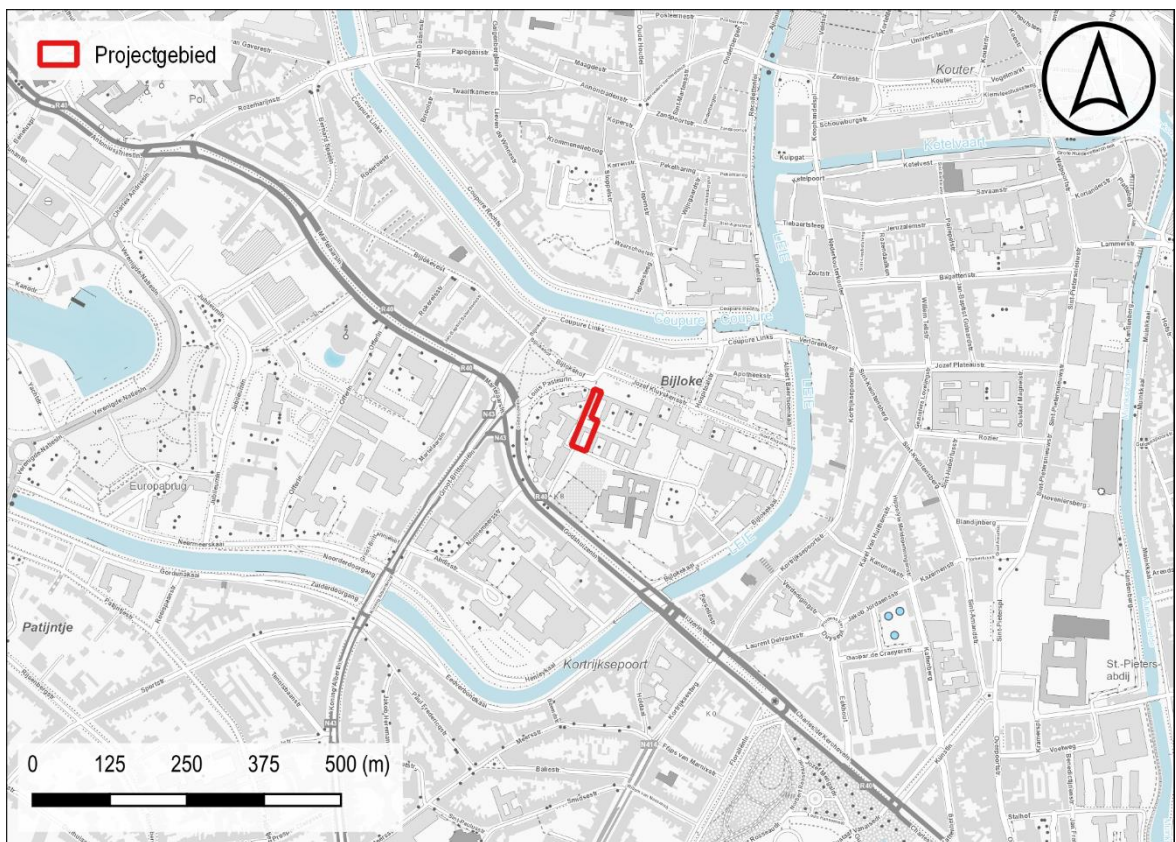
1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1.1 Administratieve gegevens

PROJECTCODE	2023C70	
ERKENNINGSNUMMER	OE/ERK/ARCHEOLOOG/2015/0069	
<i>BOUNDING GEOMETRY</i>	X ₁ : 104117	Y ₁ : 192931
	X ₂ : 104307	Y ₂ : 193067
KADASTER	Gent, Afdeling 6, Sectie F, nr. 637p	
GEOGRAFISCHE INPLANTING	Figuur 1 en 2	
OPZET INITIATIEFNEMER	Figuur 4	

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt)

Figuur 2: Situering projectgebied t.a.v. topografische kaart van België (© geopunt)

1.1.2 De onderzoeksopdracht

1.1.2.1 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

“Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.”
– CGP 4.0; p. 28

Op basis van verscheidene parameters, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, topografie, geomorfologie, bodemgebruik, vegetatie, en ingreephistoriek, wordt een waardering van het archeologisch potentieel binnen het afgebakende projectgebied opgesteld. Hiertoe wordt een stapsgewijze onderzoeksprocedure doorlopen, waarbij de vraagstelling steeds teruggekoppeld wordt naar volgende kernpunten:

- Wat is de trefkans op intact bewaarde archeologische aanwijzingen?
- Wat zijn de geplande ingrepen in functie van de werkzaamheden? Zullen de werken eventuele vindplaatsen bedreigen?

1.1.2.2 Werkwijze en strategie van het vooronderzoek fase BO

RUBEN WILLAERT NV werd aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureauonderzoek op te maken. Dit bureauonderzoek werd uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog van Ruben Willaert NV. De aard van de werken werd tijdens het bureauonderzoek afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op bodemkundig, landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak.

De archeologienota werd opgemaakt middels *Office*- en *Adobe*-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving. Hierin werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op geopunt.be, dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be, cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris [CAI]¹. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

---

¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen en andere sites met erfgoedwaarde; onder dezelfde noemer verzamelen we alle opgestelde archeologienota's vanaf 2015.

1.1.3 Het projectgebied

1.1.3.1 *Archeologische voorkennis*

Binnen de grenzen van het projectgebied vond in het verleden nog geen archeologisch (voor)onderzoek plaats.

1.1.3.2 *Ruimtelijke situering*

Het projectgebied is gelegen in Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen. Het projectgebied maakt onderdeel uit van de Bijloke site, waar in de 13^e eeuw het Bijlokehospitaal en de Bijlokeabdij werden opgetrokken. Thans is de Bijloke site een cultureel centrum met onder meer het STAM, een Muziekcentrum, het KASK en het Hogeschool Gent Conservatorium. Het projectgebied omvat het gebouw Pauli aan de Jozef Kluyskensstraat. De stadskern van Gent (Korenmarkt) situeert zich ca. 1 km ten noorden.

Figuur 3: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)

1.1.3.3 *Geplande bodemingrepen*

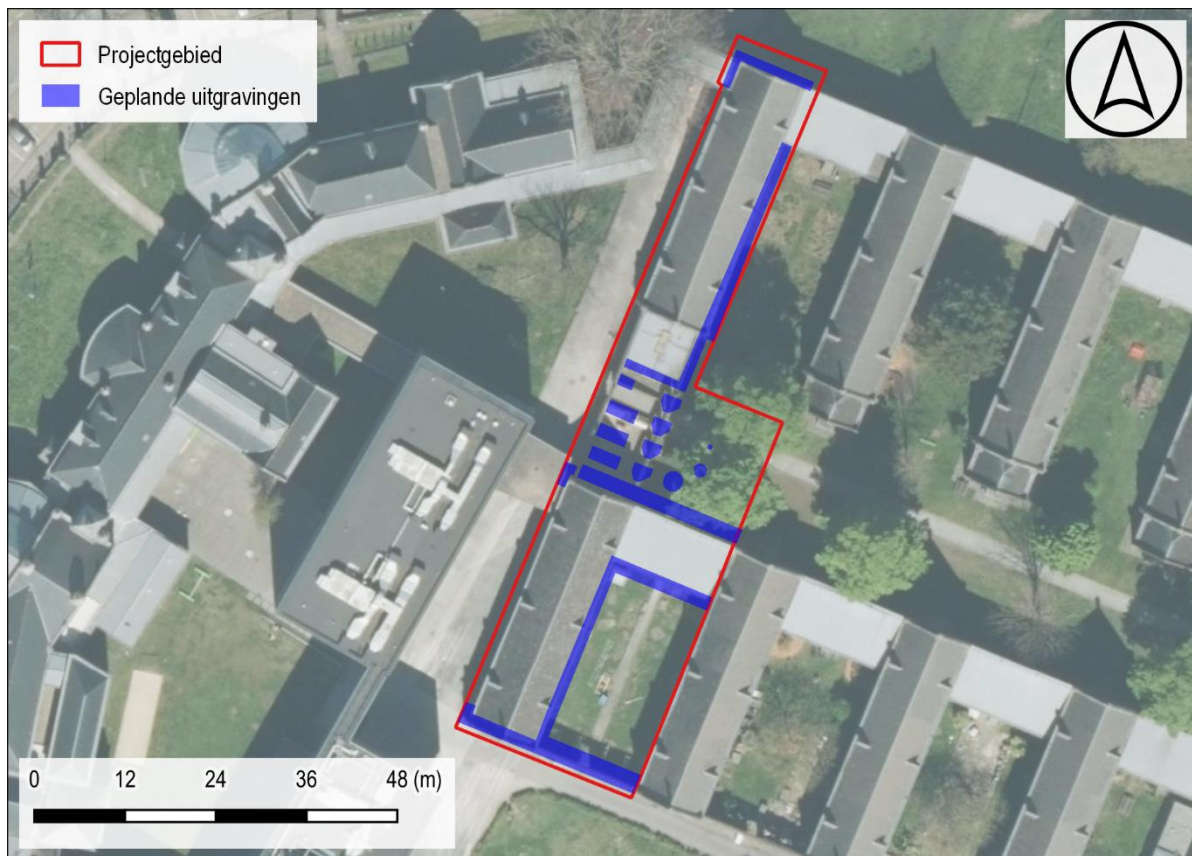
De opdrachtgever plant stabiliteitswerken aan het gebouw van het oude universitaire ziekenhuis op de Bijloke site in Gent. Er zijn verschillende muren die ernstige scheuren vertonen of scheef staan. Er zijn ook grote verzakkingen van de funderingen waarneembaar met het blote oog. Het gebouwenbestand binnen de projectgrenzen is volledig onderkelderd.

Het volledige gebouw is aan renovatie toe. De slechte staat van de fundering is daarbij het dringendst en het eerste wat moet worden uitgevoerd. Daarna kan pas de esthetische en bouwtechnische renovatie starten anders is het risico op bijkomende schade aan de vernieuwde delen te groot.

Om verder degradatie en schade aan de structuur van het Pauli gebouw te voorkomen dient de fundering dringend te worden verstevigd. Na uitgebreid onderzoek van de ondergrond zijn er lokaal heel slechte grondlagen aangetroffen waardoor een diepfundering de enige mogelijkheid is om de fundering te stabiliseren en bijkomende zettingen te vermijden. Naast de versteviging van de fundering worden tal van andere structurele werken voorzien om de stabiliteit van de boven constructie te garanderen zoals het aanpakken van gekantelde of gescheurde muren, verzakte dakspanten, gescheurde gewelven en meer.

Gelet op de waarde en ouderdom van het gebouw wordt gekozen voor micropalen. Micropalen zijn een interessante en duurzame stabilisatieoplossing voor het opvangen van druklasten wanneer een gebouw weinig ruimte biedt en moeilijk bereikbaar is voor zware machines. Zo kan men de impact, schade en hinder op het gebouw en zijn omgeving zo veel mogelijk beperken.

In functie van deze stabiliteitswerken zullen dus een aantal uitgravingen nodig zijn. Deze verschillende uitgravingen zijn weergegeven op onderstaand syntheseplan. De uitgravingsdiepte varieert van 75 cm-mv tot 2 m-mv. De geplande sleuven zijn maximaal 2 meter breed. De gecombineerde oppervlakte van de geplande uitgravingen bedraagt **ca. 307 m²**.

Figuur 4: Geplande uitgravingen weergegeven op de meest recente luchtopname (©Geopunt).

1.2 ASSESSMENT

1.2.1 Landschappelijk kader

Fysisch-geografisch is Gent gelegen in de Vlaamse Vallei aan de samenvloeiing van de Schelde en de Leie. De Vlaamse Vallei is een lage zandige vlakte met een gemiddelde topografische ligging die lager is dan +10 m TAW. Deze zone helt licht af in noordelijke richting. De Vlaamse Vallei, alsook haar vertakkingen, vormen een complex van deels bedolven pleistocene thalwegen die in opeenvolgende fasen tot diep in het substraat ingesneden werden en tussendoor met oud - quartair - , Eemiaan – en Weichseliaanafzettingen opgevuld werden.

Het huidig oppervlak valt samen met het topvlak van de laatste fluvioperiglaciale Weichseliaanafzettingen. Op het einde van het Weichseliaan en doorheen het Holoceen werd dit oppervlak ingesneden door de rivieren en tot laagterras in reliëf gesteld. In de Vlaamse Vallei komt op het laagterras een microreliëf voor, dat vooral bij de afzetting van de eolische dekzanden en boreale stuifzanden (duinen) gevormd is, maar ook elementen omvat die van de verwilderde fluvioperiglaciale pre - holocene dalbodem overgeërfd zijn (donken). Deze morfologische eenheden kunnen verschillende meters boven het reliëf uitsteken.

De stad Gent is tot ontwikkeling gekomen op de Blandijnberg, een getuigenheuvel die een twintigtal meter boven het omliggende gebied uitstijgt. Het projectgebied zelf is gelegen op een hoogteligging van **7.7 – 8.5 m TAW**. Er zijn binnen de projectgrenzen vermoedelijk al maaiveldwijzigingen gebeurd in kader van de inrichting van de bestaande bebouwing. De zone precies ten westen van het projectgebied lijkt duidelijk opgehoogd te zijn. De Bijlokesite is in de middeleeuwen tot ontwikkeling gekomen op de weidegronden van de Bijlokemeersen. De plaatsnaam 'Bijloke' verwijst naar een besloten/omsloten gebied, moerassig door de ligging te midden van het Leie-alluvium. De Leie-arm die het hedendaagse Gentse centrum van zuid naar noord doorkruist, is een door de mens rechtgetrokken waterloop. De voorganger had een meer kronkelend en onregelmatig verloop en doorkruiste de Bijloke diagonaal. Mogelijk is het Bijlokevaardeken, dat als een smalle overdekte watergang bewaard bleef, een relict van een verdwenen Leie-arm. Vermoedelijk was de zone van het projectgebied dus minder geschikt voor bebouwing tot het terrein in de 13^e eeuw ontwikkeld werd.

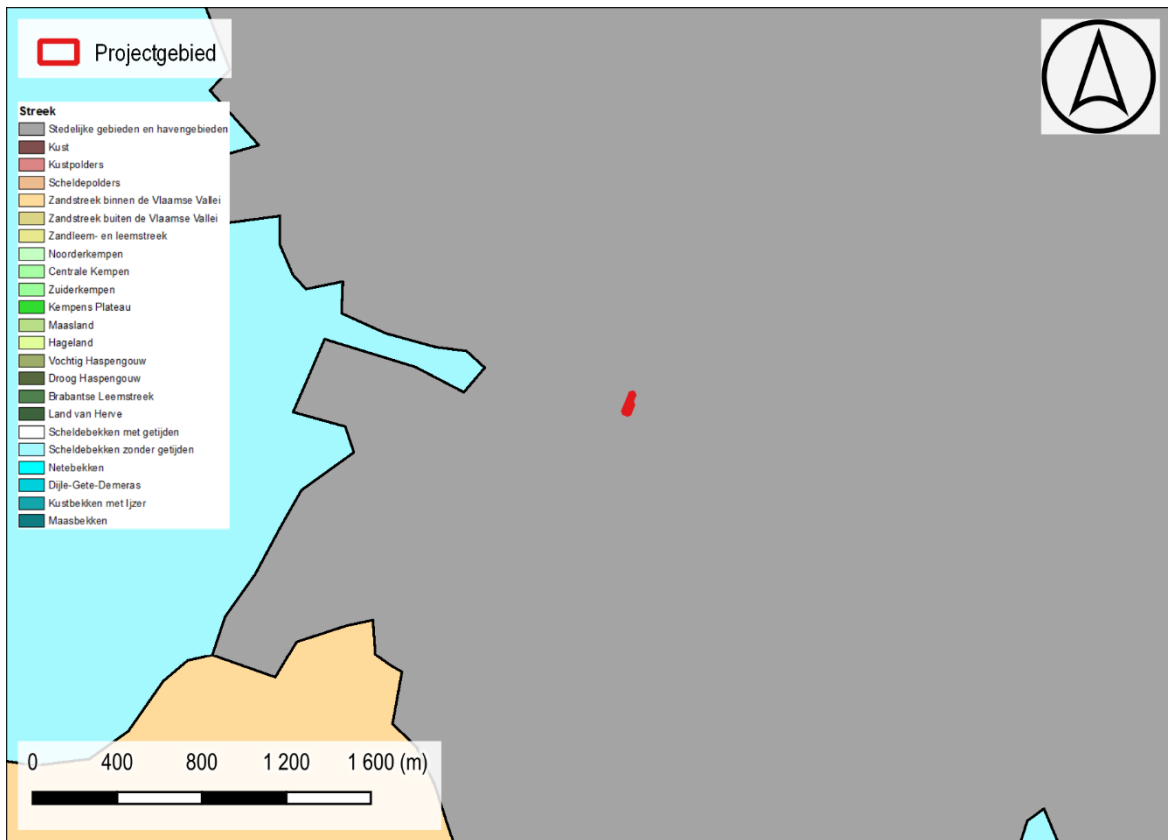
Het projectgebied bevindt zich in het **Lid van Vlierzele (Formatie van Gentbrugge)**. De Formatie van Gentbrugge bestaat uit een afwisseling van kleiïge siltige en zandige mariene sedimenten met enkele macrofossielen. Het is onderverdeeld in drie leden; van oud naar jong: het Lid van Merelbeke, het Lid van Pittem en het Lid van Vlierzele.

Het Lid van Vlierzele is een groen tot grijsgroen fijn zand dat een duidelijke horizontale of kruisgewijze gelaagdheid vertoont aan de top. Soms is het ook homogeen met veel tubulaties door bioturbatie. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee. Naar onder toe gaat het meestal over in een homogeen kleiïg zeer fijn zand met kleilenzen. Bovenaan kunnen ook gedifferentieerde kleilagen voorkomen met humeuze intercalaties. De afzetting bevat slechts weinig macrofossielen. Harde zandsteenbanken komen regelmatig voor en werden vroeger plaatselijk aangewend als bouwsteen.

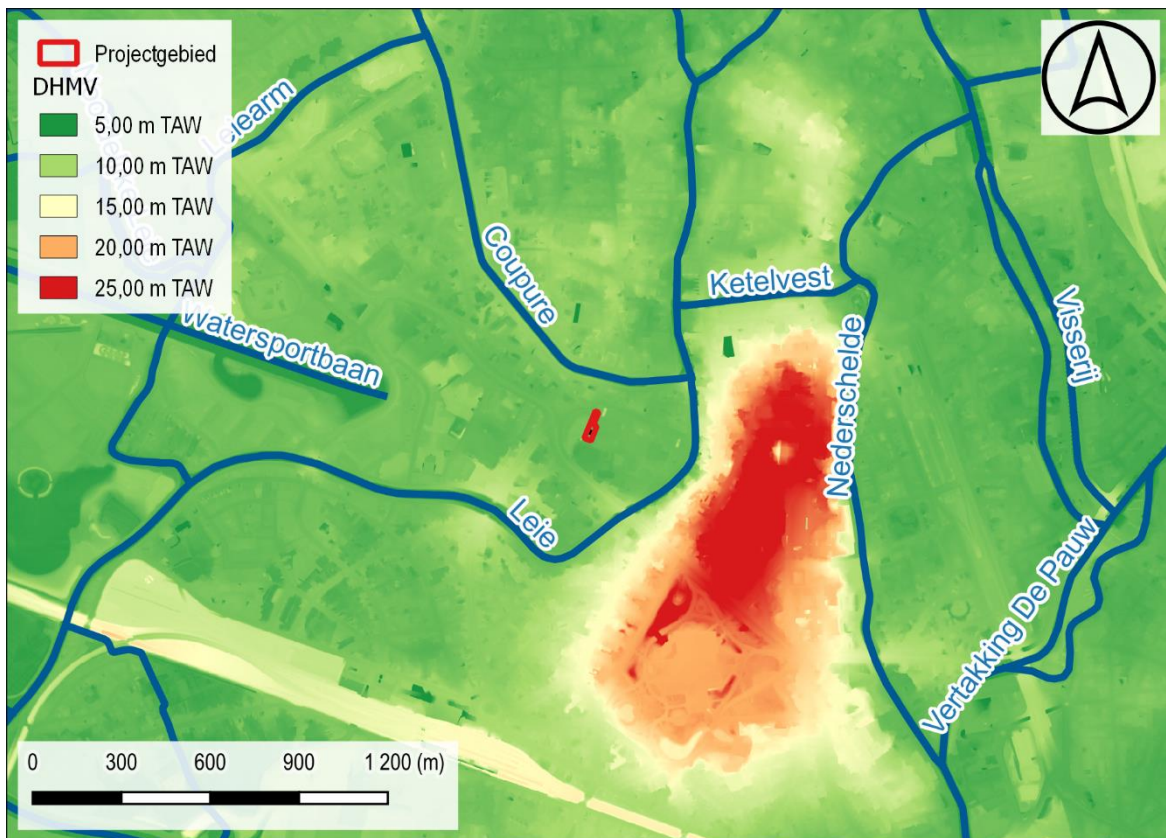
Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3**. Dit type bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het

Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zandleem tot leem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen bevatten van het Quartair.

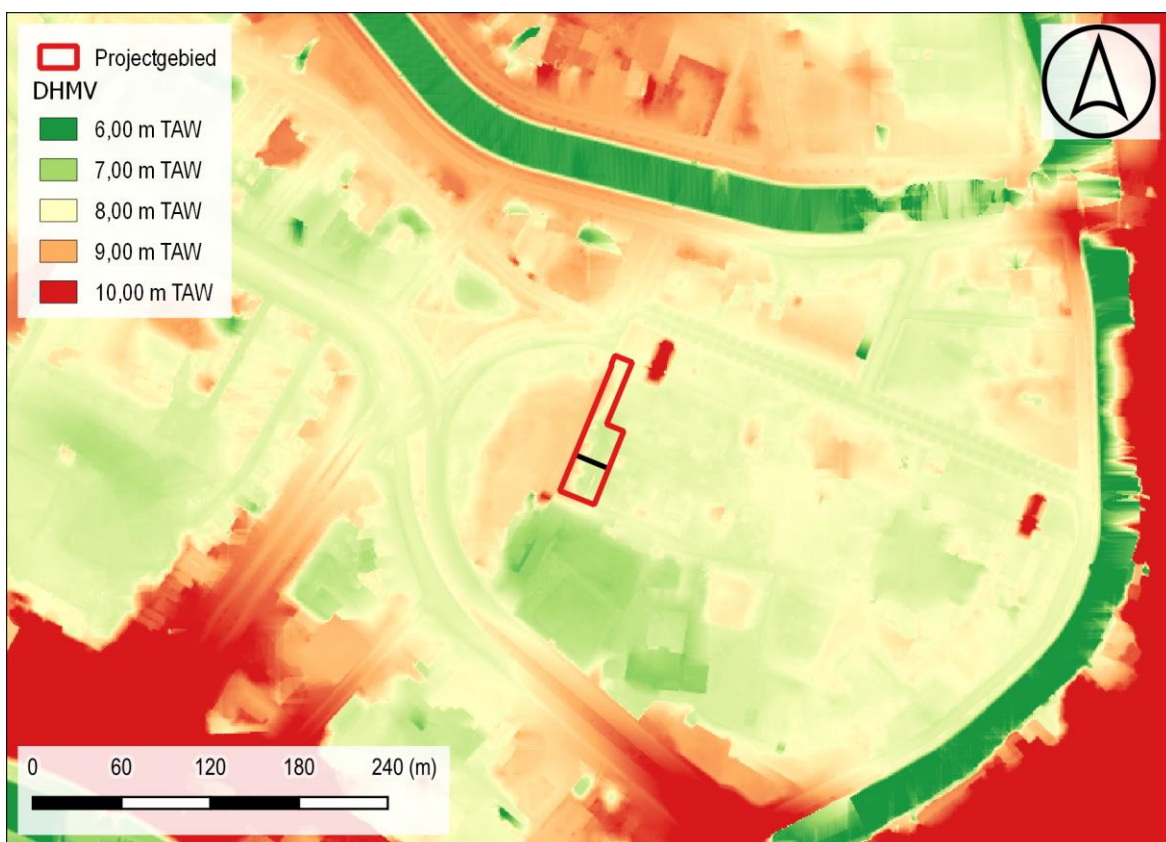
De **bodemkaart** geeft geen bijkomende info weer.

Figuur 5: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

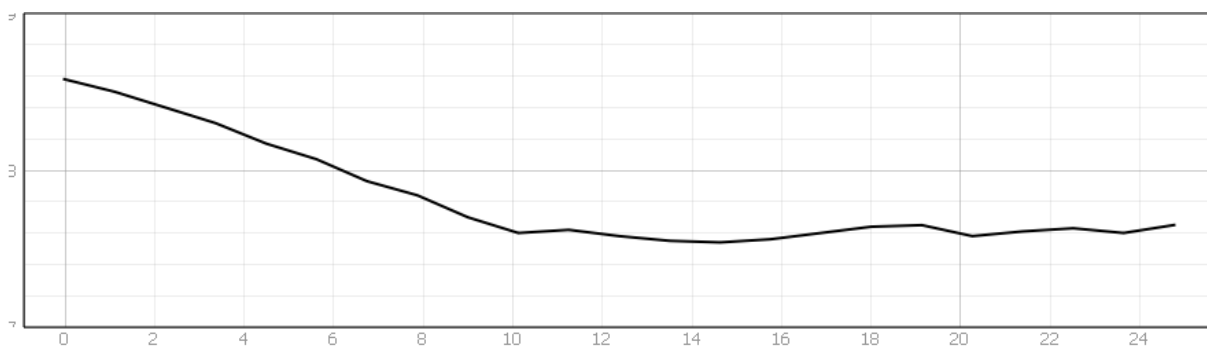
Figuur 6: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

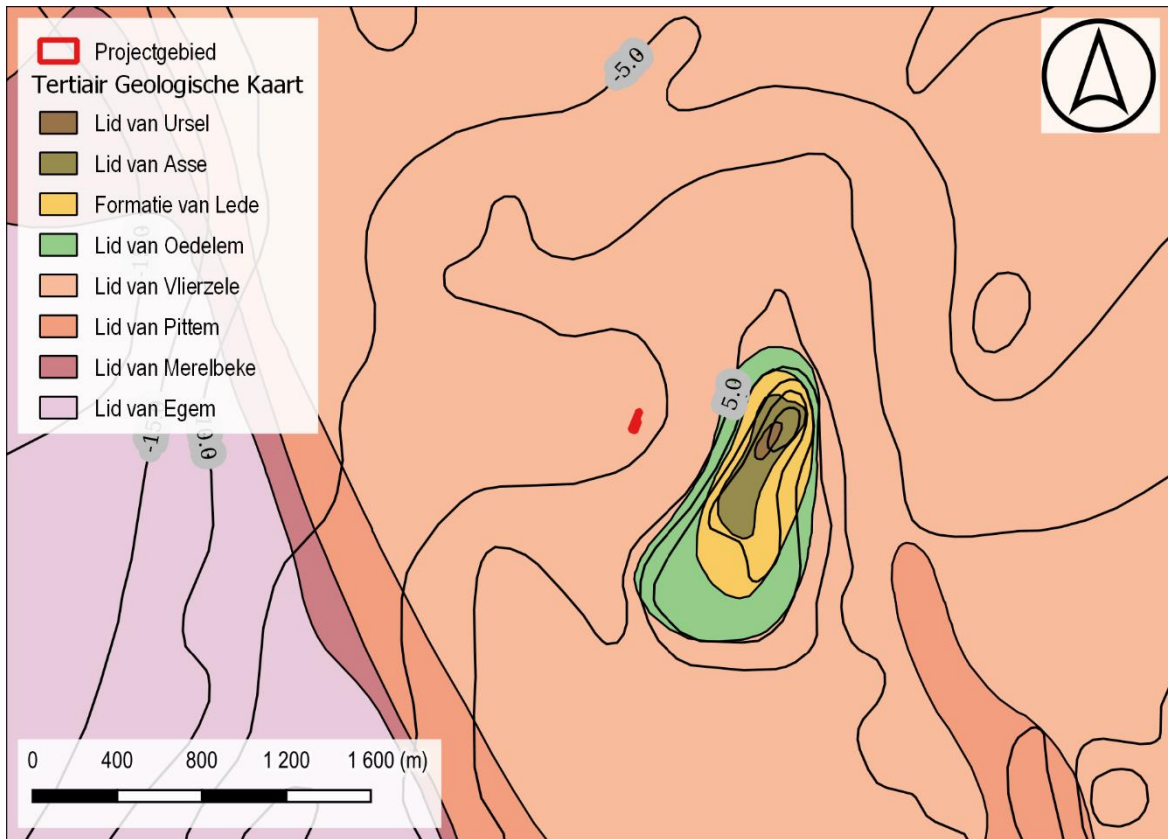
Figuur 7: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

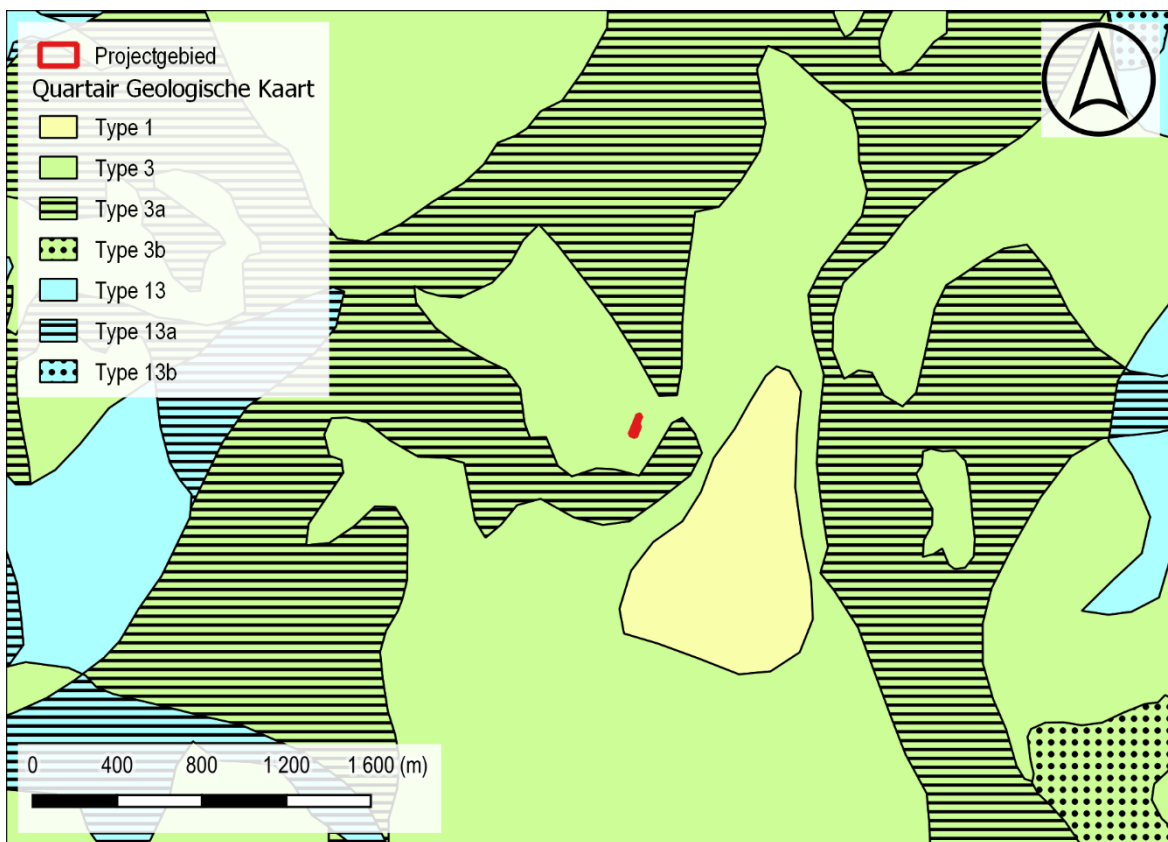
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

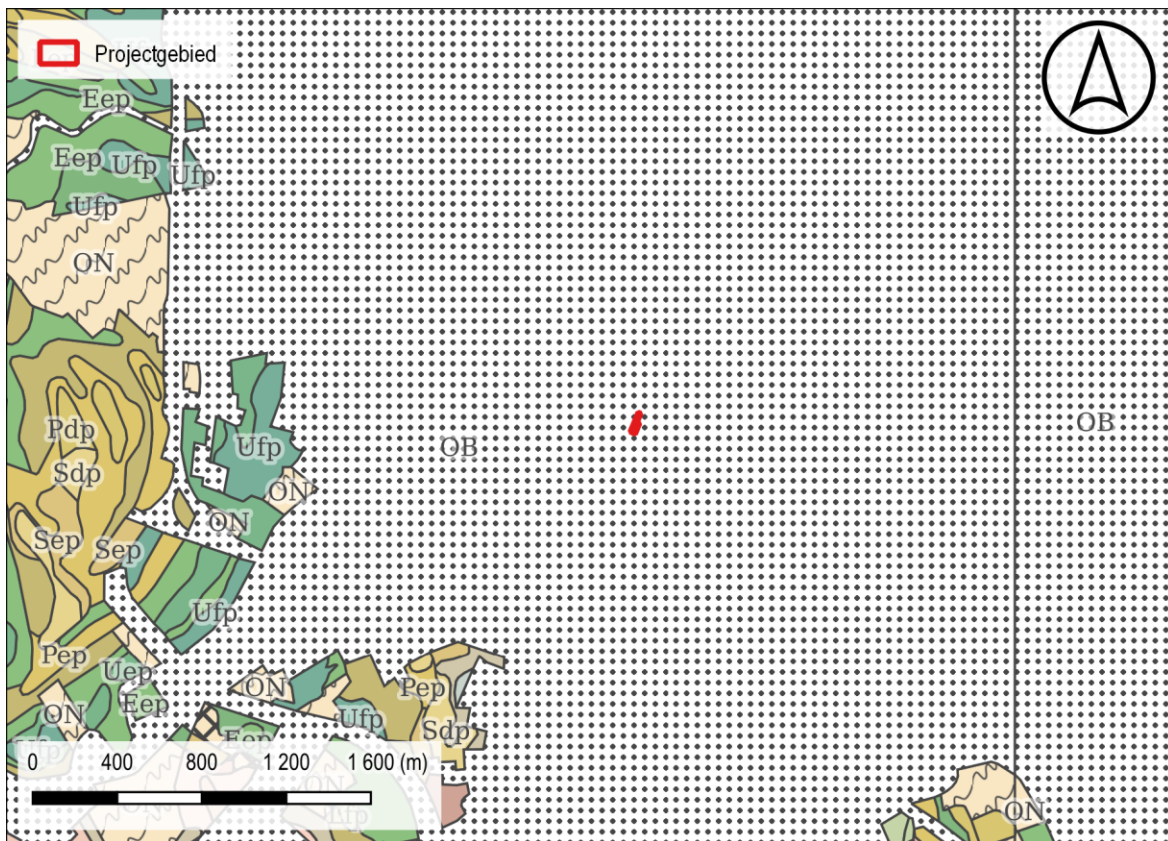
Figuur 9: Hoogteverloop, NW-ZO.

Figuur 10: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)

Figuur 11: Situering projectgebied t.a.v. Quartair geologische kaart (© geopunt)

Figuur 12: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)

1.2.2 Historisch kader

Beknopte historiek van de Stad Gent

Het ontstaan van de stad Gent is een complex historisch gegeven, waarover tot op heden geen unanimiteit is. Nieuwe archeologische vondsten – zoals bv. aan de Sint-Baafs-Kathedraal – werpen steeds een nieuw licht op de zaak, waardoor de gangbare theorieën constant moeten worden bijgesteld of gedeeltelijk aangepast. Lang heeft men gedacht dat Gent in de 7^e eeuw tot ontwikkeling was gekomen, toen door de Heilige Amandus de twee abdijen werden gesticht die Gent zo typeren: Sint-Baafs en Sint-Pieters. Via archeologisch onderzoek echter werd het bestaan van een belangrijke Gallo-Romeinse vicus aangetoond die minstens 3 eeuwen (ca. 50 – 350) ononderbroken bewoond werd. Deze vicus wordt op heden als volgt afgebakend: Het Roosbroek en het Beelbroek ten noorden, een moerassige bocht van de Schelde ten oosten, de Schelde ten zuiden en de Hiernisse ten zuidwesten. Van belang is dat deze vicus zich verder uistrecte in westelijke richting, langs de huidige Dendermondse steenweg op een hogere zandrug die doorliep tot de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Het is op deze plaats waar enkele eeuwen later de Sint-Baafsabdij zou verrijzen. De naam van de vicus was 'Ganda', een Keltisch toponiem dat samenvloeiing betekent. Mogelijk werd binnen de vicus een castellum opgericht.

In de 7^e eeuw stichtte Amandus op deze strategisch gunstige plaats aan de samenvloeiing van beide rivieren de Sint-Baafsabdij. Kort na 650 volgde dan de stichting van een tweede klooster, *Blandinium*, op de top van de Blandinusberg, precies ten westen van het projectgebied. Mogelijk was er in de 7^e eeuw reeds een agrarische nederzetting gevestigd op de hoger gelegen Zandberg, aan de linkerzijde van de Schelde. In het tweede kwart van de 9^e eeuw was deze nederzetting, die de naam Gandavum droeg, uitgegroeid tot een portus met handelskarakter. Bij het recent archeologisch onderzoek zijn aan de Sint-Baafskathedraal Romeinse sporen aan het licht gekomen, wat er op wijst dat de Romeinse bewoning zich vermoedelijk verder uistrecte dan oorspronkelijk verwacht. Mogelijk is ook deze nederzetting aan de Hoog gegroeid vanuit een Romeinse of zelfs pre-Romeinse voorganger.

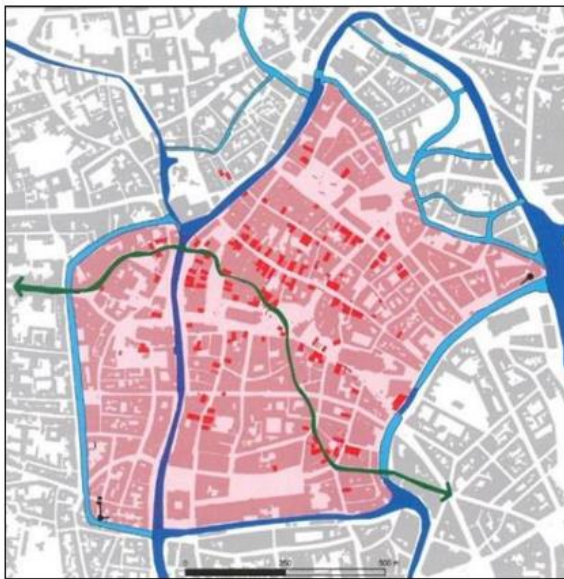
De Noormanneninvallen betekende een breuk in de verdere ontwikkeling van de bewoonde kernen. Allicht werden de twee kloosters én de portus volledig vernield door de invasies van 879-883. Wanneer de Noormannen verweerd waren, werd op het eind van de 9e eeuw of begin 10e eeuw een grafelijk castrum opgericht op de plaats waar zich op heden het Gravensteen bevindt. Deze versterking was gelegen in het zuidwestelijk deel van een langwerpige eiland van 5ha52a groot, omgeven door de Leie in het zuiden, de Lieve ten westen, de Leertouwersgracht ten noordwesten en de Schipsgracht ten noordoosten. Het eiland had een tweeledige structuur. Het eerste gedeelte bevatte een aantal castrale gebouwen, het tweede gedeelte bevatte een oude bevolkingsnederzetting, een typische burgus. Via geschreven bronnen uit de 10^e eeuw weet men dat hier leerbewerkers gevestigd waren. Deze burgus, die nu als Oudburg gekarakteriseerd werd, kende een vrij snelle ontwikkeling. Het castrum zal – zeker na de beangstigende periode van de Noormanneninvallen – als baken van veiligheid aanzien geweest zijn. Deze portus begon zich verder uit te spreiden rond de huidige Groentenmarkt en langs beide oevers van de Leie aan de Gras- en Koornlei. Gelijktijdig kwam ook de oudere portus op de Zandberg opnieuw tot leven. In 941 werd ten behoeve van deze portusbewoners een bidplaats opgericht, de Sint-Janskerk, op de plaats van de latere Sint-Baafskathedraal.

Beide bevolningskernen groeiden in de loop van de 10^e eeuw naar elkaar toe langs een rechte verbindingsas, de Hoogpoort. Nog in de 10^e eeuw werd de heropbouw van beide abdijen met de steun van de graven van Vlaanderen aangevat. Rond deze abdijen zullen zich nadien dorpen vormen, die oorspronkelijk geen deel uitmaakten van de stedelijke portus. Deze laatste breidden zich snel uit in verschillende richtingen. Dit wordt onder meer aangetoond door de nieuwe markten en kerken die in de 11^e eeuw opgericht werden. De Vrijdagsmarkt en de Sint-Jacobskerk ten noordoosten van het castrum, de Koornaard en de Sint-Niklaaskerk op de rechteroever van de Leie, de Sint-Michielskerk op de linkeroever van deze rivier.

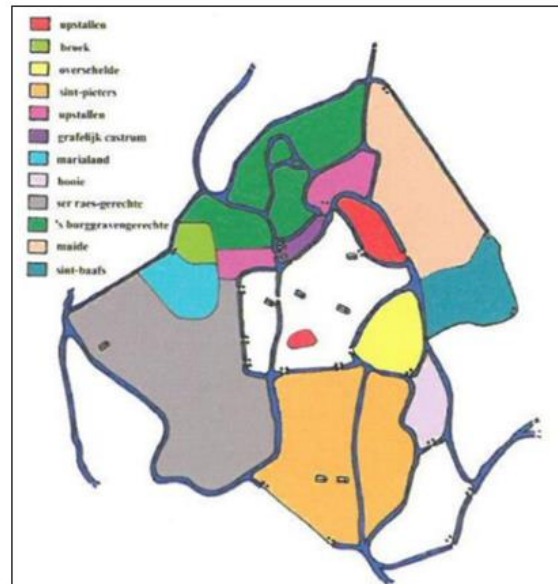
De Gentse portus bevatte enkele belangrijke verkeerswegen, waarvan het oude tracé nu nog bestaat. De oude landschappelijke benamingen zijn vaak nog bewaard, waaruit blijkt dat de oudste bewoners zich vooral op veeteelt en landbouw toediepten. Een van de eerste verkeerswegen begon aan de Koornmarkt en liep langs de Veldstraat, Nederkouter, Kortrijksepoortstraat en Kortrijksesteenweg, waar hij zich splitste in een Kortrijkse en een Oudenaardse weg. Een tweede belangrijke weg had zijn beginpunt aan de Botermarkt en liep langs de Mageleinstraat, Kalandenstraat en Kalandenberg naar de Koestraat, waar hij een buiging maakte naar de Brabantstraat en Brabantdam om vervolgens door te lopen naar de Lange Violettenstraat en de Brusselsepoortstraat. Op verscheidene plaatsen in Gent waren oorspronkelijk ook ruimte kouters (akkercomplexen) en aarden (schapenweiden, later aanlegplaatsen) gelegen. Door de sterke demografische groei verloren deze gronden meestal vrij vroeg hun oorspronkelijke functie. De benamingen van straten die in de loop van de 12^e en 13^e eeuw ontstonden, weerspiegelen het belang van de verschillende nieuwe nijverheden die toen tot bloei kwamen. Voorbeelden zijn de Voldersstraat, de Corduwaniersstraat en de Leertrouwersgracht.

De Gentse portusbewoners waren op rechterlijk gebied nog onderworpen aan de kasselrijrechtbank van de Oudburg en streefden meer en meer naar onafhankelijkheid. Mogelijk op het einde van de elfde of het begin van de twaalfde eeuw beschikten de Gentenaars over een eigen schepenbank bestaande uit dertien schepenen. De stad ontwikkelde zich snel door een toenemende economische activiteit. Rond 1100 werd de stad omgeven door een eerste watergordel, die haar scheidde van de Sint-Baafs en Sint-Pietersdorpen en het omliggende platteland. Deze gordel bestond deels uit natuurlijke waterlopen, deels uit gegraven grachten. Op deze manier werd het Gentse gebied in de vorm van een kuip van 80 ha groot, omgeven door de Reep (Schelde) ten oosten, door de Ottogracht ten noordoosten, de Leie ten noordwesten, de gegraven Houtlei ten westen en de gegraven Ketelgracht ten zuiden. De 'kuip' werd op bepaalde plaatsen versterkt door wallen, gemetselde muren, torens en sluizen. De economische bloei van Gent – vooral gebaseerd op de graanhandel en de lakennijverheid – ging gepaard met een toename van de bevolking. Het centrale deel van de stad was sterk bebouwd. Vanaf de 12^e eeuw verrezen de eerste stenen patriciërswohnungen en stapelhuizen. Ook de meeste kerken werden in de 12^e eeuw in steen herbouwd. In de loop van de 13^e eeuw groeide de agglomeratie buiten haar eerste omheining. In diezelfde eeuw wist met een aantal omliggende gronden, meestal door aankoop te bemachtigen. Zo werden achtereenvolgens de zogenaamd waterwijk (ten noorden van de Ottogracht), het Terra Montium (ten zuidwesten van de Sint-Michielswijk), Overschelde, de "upstallen" (tussen Nieuwe en Oude Leie) de Oudburg, het "Ser Raas Gerechte" (tussen Coupure en Leie), het 's Borchgraven Gerechte (Briel, Burgstraat) en de

Muide en Marialand geannexeerd. Zo groeide Gent uit tot een enorme stad met een oppervlakte van 644 hectare, waarvan echter grote gebieden nog onbewoond bleven.

Tweede stadsomwalling Gent 1100
(CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 16)

Overzicht van de gebiedsuitbreiding van de stad Gent in de 13de en het begin van de 14de eeuw, waardoor een nieuwe, derde stadsomwalling nodig was. (CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 22)¹

Sinds de tweede helft van de 13^e eeuw wilde Gent de nieuw gewonnen terreinen van het omliggende land afsluiten. In 1254 werd een overeenkomst gesloten door de abt van Sint-Pieters en de schepenen om de versterkingen op het grondgebied van het Sint-Pietersdorp op te richten. De vestingen zelf vormden in feite geen aaneengesloten omheining. Men rekende immers op de moerassige gronden rond de stad die via sluizen bij eventuele aanvallen onder water konden gezet worden.

Toen aan de hegemonie van het patricisch bewind een einde kwam, werden ook de ambachtslieden bij het bestuur van de stad betrokken. De nieuwe schepenen beschikten elk over een eigen schepenhuis. In de eerste helft van de 14^e eeuw werd ook het Belfort, symbool van stedelijke macht opgericht. De groei werd echter deels ontredderd door tal van oorlogen en beroeringen op sociaal vlak. Door concurrentie van Brabant en Engeland verloor Gent zijn unieke handelspositie op het gebied van de lakennijverheid. Onder leiding van de Arteveldes voerde Gent strijd voor de onafhankelijkheid van de graaf van Vlaanderen, die door de Fransen gesteund werd. Dit verzet werd o.a. bij de slag van Westrozebeke in de kiem gesmoord.

Onder Bourgondisch bewind kwam het particularistische Gent herhaaldelijk in botsing met het centrale bestuur. Ondanks de tegenslagen en vernederingen bleef Gent een belangrijke rol spelen op gebied van handel, nijverheid en kunst. De graanhandel en de linnennijverheid bloeiden, terwijl ook tal van nieuwe gebouwen opgericht werden. In deze periode verrees ook het groots opgezette laatgotische Schepenhuis. Gent heeft het uiteindelijk moeten afleggen tegen de in Gent geboren Karel V, die door de Karolijnse Concessie in 1540 de economische, sociale en politieke structuur van de stad grondig wijzigde. De privileges van de ambachten werden opgeheven. In het oosten van de stad op de plaats waar de Sint-Baafsabdij lag werd het Spankaardkasteel opgericht. De bouw hiervan betekende het einde voor het grootste deel

van de abdij en het dorp daarrond. De tweede helft van de 16^e eeuw werd gekenmerkt door Godsdienstoorlogen. De stad kende een Calvinistisch bewind van 1577 tot 1584 met als belangrijkste figuren Hembyze en Ryhove. In deze periode (1572-1577) werd een nieuwe gebastioneerde omheining rond Gent aangelegd. Men volgde hierbij grotendeels de lijn van de tweede omheining maar in het oosten kwam men dicht bij de stad en nam men de bewaard gebleven delen van het Spanjaardskasteel op in de versterking. Deze omheining had de karakteristieke driehoekige vorm, die het Gentse grondgebied zou blijven typeren tot het einde van de achttiende eeuw. Het bevolkingscijfer was tegen het einde van de 16^e eeuw sterk gedaald tot 30.000 inwoners, te verklaren door het grote aantal uitwijkingen om religieuze en economische redenen.

In de 17^e eeuw kende Gent een langzame heropleving die duidelijk weerspiegeld wordt in het stijgende bevolkingscijfer dat in 1690 terug tot 52.000 opklimt. In deze periodes vestigden veel kloosters zich in de stad, kerken en openbare gebouwen werden hersteld. Daardoor ontwikkelde zich een intensieve bouwbedrijvigheid die aangewakkerd werd door het beleid van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Het begin van de 18^e eeuw betekende eerst een achteruitgang door de nasleep van de oorlogen tegen Lodewijk XIV, maar hierop volgde weldra een tijdperk van betrekkelijke groei onder het Oostenrijkse Bewind (1714-1792). Onder het centraliserende beleid van Maria-Theresia werd de handel gestimuleerd en kwam een nieuwe handelaarsklasse tot ontwikkeling. Op het einde van de 18^e eeuw werden door verschillende verordeningen van Jozef II een aantal kerkelijke instellingen afgeschaft en werd ook een aanvang gemaakt met de ontmanteling van de stadsomheining.

In 1789 brak de Franse Revolutie uit en vanaf 1794 kwamen de volledige Zuidelijke Nederlanden onder Frans gezag. Deze verandering van gezag betekende tevens een verandering van maatschappelijke inrichting. De eerste periode van de overheersing was brutaal en gericht tegen de adel en de clerus. Kerken en kloosters werden als nationaal goed verkocht of gesloopt, op de vrijgekomen gronden verrezen nieuwe, burgerlijke gebouwen. De katoennijverheid met Lieven Bauwens als boegbeeld, kende een snelle ontwikkeling. Door de economische ontwikkeling was er tevens een laterale uitbreiding van het bebouwd stadsareaal.

Het Hollandse bewind onder koning Willem I was vrij gunstig voor Gent. Door de stichting van de Rijksuniversiteit in 1816 werd Gent een element rijker. Het instituut drukt tot op heden zeer sterk haar stempel op de stad. Na een aantal moeilijkheden bij de stichting van België gaat de onstuitbare groei van Gent verder. Door de explosieve groei van de katoen- en vlasnijverheid (Gent wordt één van de leidende textielcentra van Europa) kent de bevolking een snelle aanwas waardoor het inwonersaantal verdubbeld op 60 jaar tijd. Arbeiderswijken (beluiken) en fabrieken werden op de nog onbebouwde ruimten opgericht terwijl de stad zich verder ging uitbreiden tot de randgemeenten².

Historisch-cartografische studie projectgebied

De Bijlokesite is een plaats met een lange geschiedenis. Meer dan 750 jaar was deze plek een centrum van ziekenzorg. De naam verwijst naar een besloten, moerassig gebied te midden van het Leie-alluvium. Het was dit meersgebied 'de Bijlokemeersen', dat door gravin

---

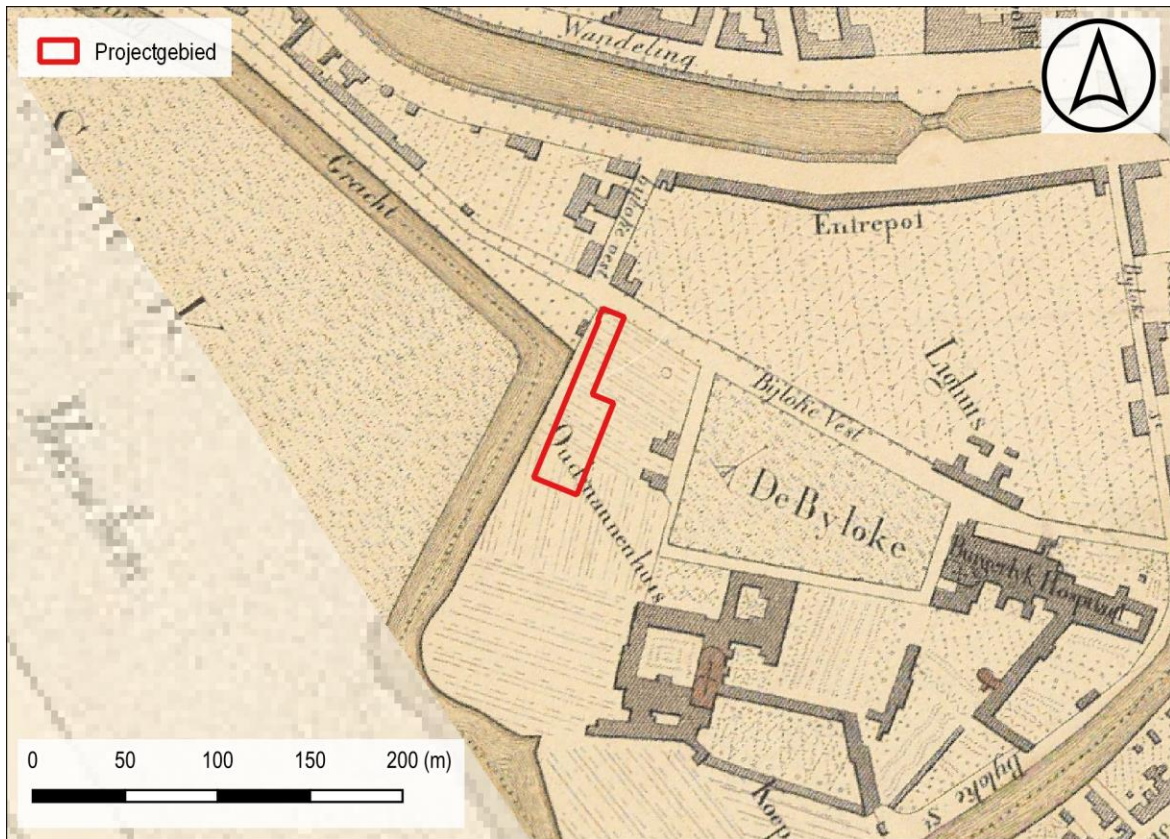
² Inventaris Onroerend Erfgoed 2023

Johanna van Constantinopel geschonken werd voor de oprichting van een hospitaal. In het begin van de 13e eeuw richtte de Gentse patriciërsfamilie Ermentrude Uten Hove het Mariahospitaal op in haar privé-woning aan Onderbergen. In 1220 moest dit hospitaal plaats ruimen voor een nieuw Dominicanenklooster. Er werd besloten het hospitaal te verleggen naar de site van de Bijloke, die toen nog buiten de stadsomwalling lag. Toen de transfer van het hospitaal een feit werd, was de zorgfunctie toevertrouwd aan de zusters van de abdij Onze-Lieve-Vrouw Ten Bos in Lokeren, ook een Uten Hove stichting. Dit lag te ver van het hospitaal en dus werd besloten op de Bijloke een nieuwe cisterciënzerinnenabdij op te richten, naast het hospitaal.

De eerste ziekenzaal werd gebouwd tussen 1251 en 1255 en was zeer groot voor die tijd. Eind 13^e eeuw werd een hospitaalkapel ingericht. Rond 1511 bouwde men een tweede, kleinere ziekenzaal, speciaal voor zware zieken. Vandaag heet dit gebouw het "Craeckhuys", een uit de 17^e eeuw overgeleverde bijnaam voor de plaats waar men 'kraakte' of stierf.

De abdij kende zware beschadigingen onder de Calvinistische Republiek. Alleen de 14^e-eeuwse refter en de slaapzaal werden gevrijwaard van de Beeldenstormers. In het midden van de 17^e eeuw werd een nieuwe abdijkerk gebouwd, in 1665-1666 een nieuw klooster.

Voor de lokalisering van het projectgebied binnen de site kunnen de 19-eeuwse kaarten gehanteerd worden. De plannen uit de 17 en 18^e eeuw zijn minder nauwkeurig en door de verschillende wijzigingen die doorheen de eeuwen plaatsvonden is het niet evident om het plangebied op basis van die plannen te lokaliseren. Een interessant plan voor de lokalisering van het projectgebied is het **plan van Saurel uit 1841**. Dit plan geeft de toestand weer van de site voor de bouw van het neogotisch Burgerlijk Hospitaal. Op het plan zijn ook die 17^e-eeuwse herbouwde abdij en het hospitaal waar te nemen. Het projectgebied situeert zich op de westelijke rand van de Bijlokesite en grenst ten noorden aan een wegenis die vermoedelijk teruggaat op de oorspronkelijke westelijke toegangsweg tot het complex.

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op het plan van Saurel uit 1841 (Bron: NGI Cartesius).

Op basis van die lokalisering kunnen de verschillende historisch-cartografische bronnen overlopen worden teneinde zo meer inzicht te krijgen in de bebouwingshistoriek van het plangebied.

Op de **Deventerkaart** en het **plan van Braun en Hogenberg** is nog de site waar te nemen vóór de beschadigingen van de Beeldenstormers. De Deventerkaart geeft een omsloten terrein weer waarbij het hospitaal en de abdij in het oog springen. Rondom deze gebouwen zijn ook een ruim aantal kleinere gebouwen weergegeven. Binnen de projectgrenzen is vrij dichte bebouwing waar te nemen. De functie van deze gebouwen is niet gekend.

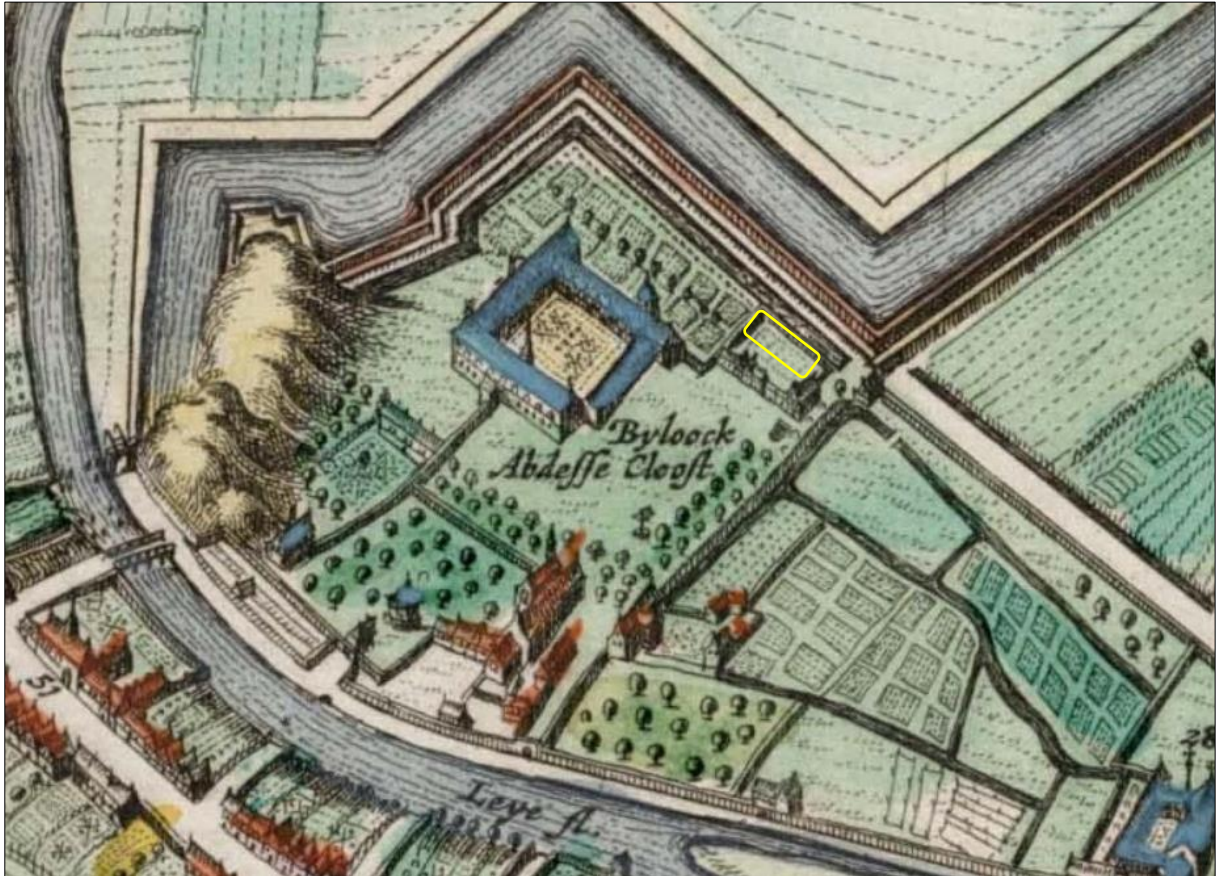

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).

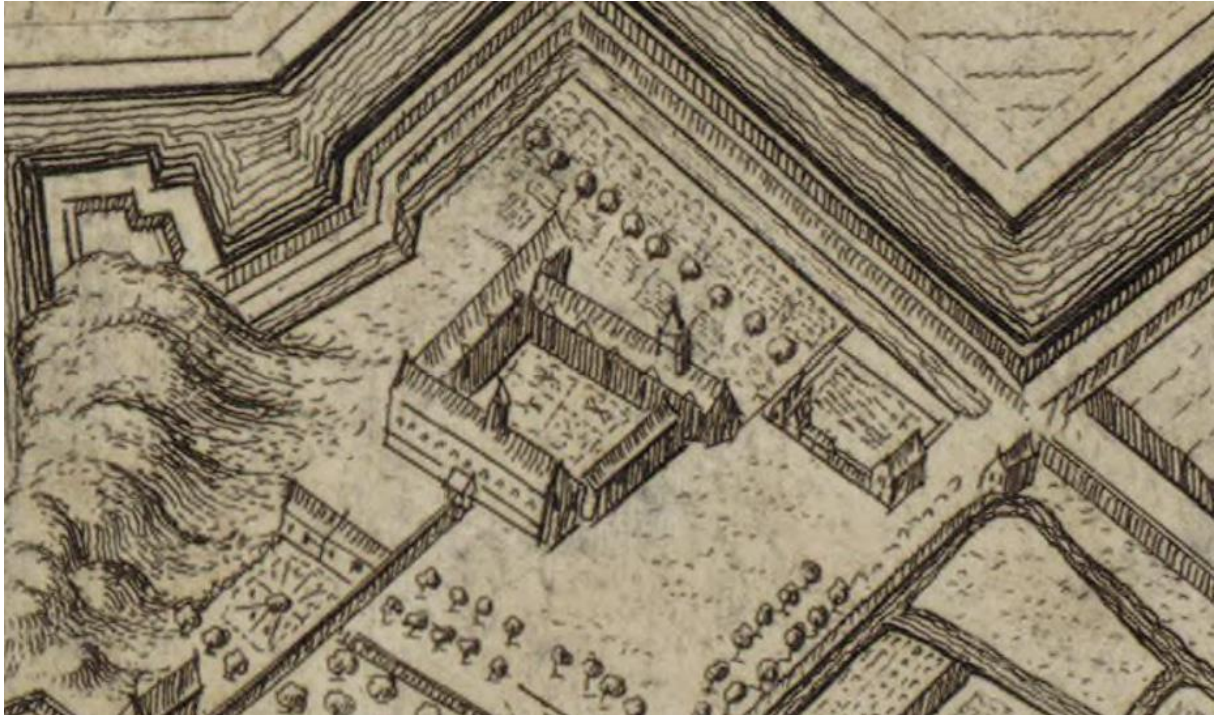
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het plan van Braun & Hogenberg, 1575 (Bron: NGI Cartesius)

Op het plan dat is opgenomen in Sanderus' *Flandria Illustrata* lijkt het projectgebied zich te situeren in de tuinzone van een ommuurd geheel dat aan de oostzijde bestaat uit een rij gebouwtjes. Deze situatie is ook te zien op een plan uit 1706-1708 van Tindal. Op de Ferrariskaart is de locatie van de bebouwing gelijkaardig als op het plan van Saurel. Het projectgebied lijkt zich op deze plannen buiten de muren van de Bijlokesite te situeren, binnen een tuingebied dat ten noorden aansluit bij de toegangsweg tot het complex. Dit wegtracé is op heden nog bewaard in de weg *Bijlokevest*.

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op het plan uit Sanderus' *Flandria Illustrata*, 1640 (©Universiteitsbibliotheek Gent).

Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (©Geopunt).

Op heden is het gebouwencomplex op de Bijlokesite in het noorden begrensd door de Jozef Kluykensstraat. Deze weg situeert zich iets noordelijker dan de oorspronkelijke toegangsweg. De hele noordkant wordt ingenomen door het Burgerlijk Hospitaal uit 1864-1880 naar ontwerp van architect A. Pauli. De oude hospitaalgebouwen liggen deels geïncorporeerd tussen 19de-eeuwse gebouwen aan de oostkant. Centraal strekt zich een

rechthoekig beplant plein uit waaraan in het zuiden de oude abdijgebouwen palen, het huidige cisterciënzerinnenklooster en Oudheidkundig Museum. Ten westen van het abdijcomplex strekken zich ook hovingen uit tot aan de achterbouwen van het Klinisch en Poliklinisch centrum van de Pasteurlaan. **Het projectgebied valt samen met een deel van het Burgerlijk Hospitaal uit 1864-1880.** Op een plan van Fayard uit 1877 is het huidige Pauligebouw reeds weergegeven. Op een plan uit 1894 en op de Ministeriekaart sluiten het noordelijke en zuidelijke gebouw binnen de projectgrenzen centraal bij elkaar aan. Op de orthofoto van 1971 is er opnieuw een open ruimte zichtbaar tussen de twee gebouwen. De orthofotosequentie geeft quasi geen evolutie weer.

Figuur 18: Projectgebied weergegeven op een plan van Fayard uit 1877 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op een plan uit 1894 (©NGI Cartesius).

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970

Figuur 21: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt)

Figuur 22: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt)

Figuur 23: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt)

Figuur 24: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt)

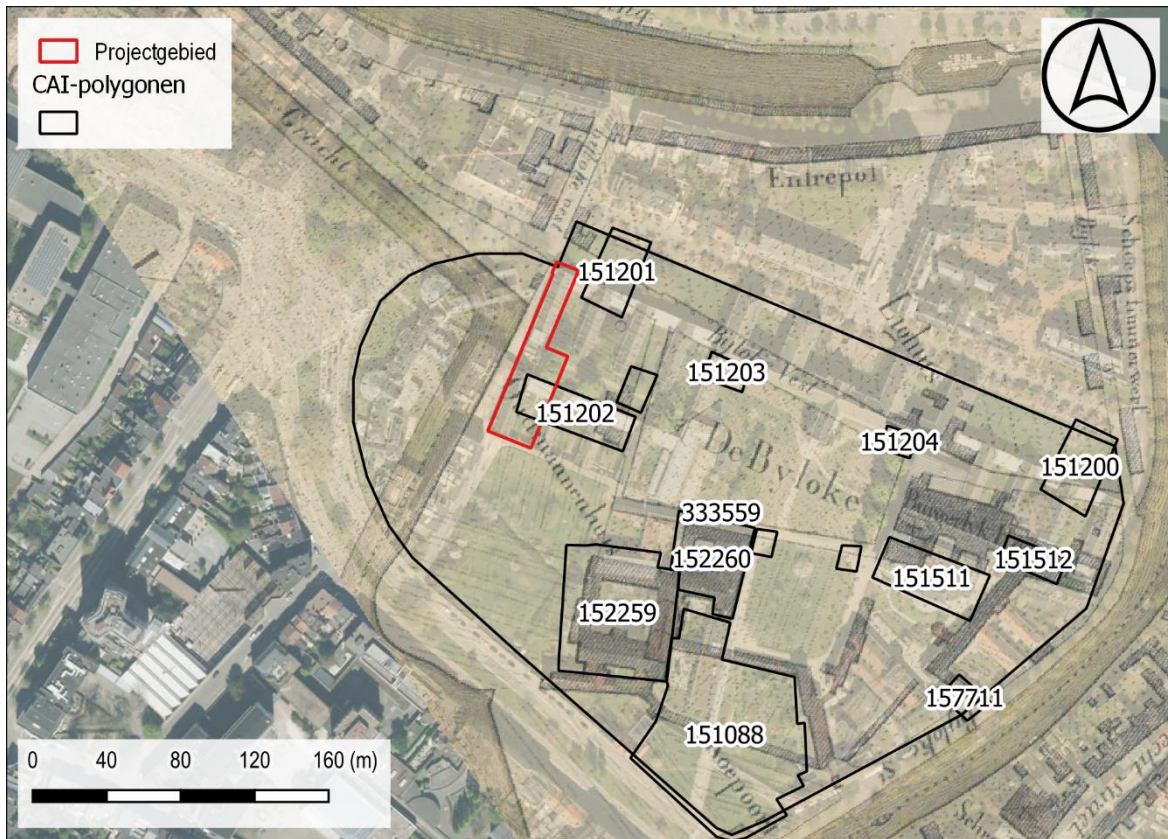
Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt)

1.2.3 Archeologisch kader

De morfologie van de omwalde stad Gent, midden 19de eeuw, weerspiegelt in grote lijnen de stadsontwikkeling zoals die evolueerde van een kleine handelsnederzetting of portus bij de Schelde (wellicht late 9de eeuw) tot een van de grootste laatmiddeleeuwse binnenlandsteden in Noordwest-Europa. Binnen de stadsgrenzen zijn veelvuldig sporen aangetroffen van wonen en werken in de middeleeuwse stad. Gent heeft ook een belangrijk pre-middeleeuws verleden. De gunstige geografische ligging met zandige hoogten nabij de samenloop van de twee belangrijke rivieren, oefende al vele duizenden jaren voor onze tijdrekening aantrekkende uit op de mens. Verspreid over het hele areaal vinden archeologen sporen terug uit de steentijden, de metaaltijden en de Romeinse tijd. Gelet op de specifieke context van het huidige projectgebied, binnen de historische site van de Bijloke, worden hier enkel de onderzoeken besproken die reeds binnen de historische begrenzing van de site hebben plaatsgevonden.

Archeologisch onderzoek op de Bijlokesite heeft in het verleden nog nooit sporen aangetoond ouder dan de 13de eeuw. Het Bijlokeveld was tot dan een nat stuk alluvium, maar vanaf de realisatie van abdij en hospitaal wordt de hele site door de mens in gebruik genomen en worden gebouwen ter uitbreiding van de ziekenzorg geconstrueerd.

Binnen de Bijlokesite werden verschillende archeologische waarnemingen gemeld. Ter hoogte van de huidige bebouwing binnen de grenzen van het onderzoeksgebied bevinden zich enkele schuilkelders uit de latere jaren van WOII. De ingangen van deze schuilplaatsen zijn reeds gedicht. Ten noorden, tegen de Jozef Kluyskensstraat, bevindt zich een halfopen schuilplaats. Verder ten oosten en zuidoosten van het huidige projectgebied werden verschillende kleinschalige opgravingen en werfcontroles uitgevoerd. Hierbij werden resten van het laatmiddeleeuwse kloostergebouw in kaart gebracht zoals funderingen en vloerfragmenten. Ook werden restanten van het 16^e-eeuwse 'Craeckhuys' in kaart gebracht. Naast deze grondvaste resten van de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne infrastructuur werden op meerdere locaties inhumaties in kaart gebracht. Een deel van deze begravingen bevond zich binnen een pandgang van het voormalige kloostergebouw. De afwezigheid van archeologische resten die ouder zijn dan de 13de eeuw reflecteert zeer waarschijnlijk ook effectief een menselijke afwezigheid aangezien de omgeving, vanwege de nattere toestand, minder geschikt was voor permanente bewoning of bewerking.

Figuur 26: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).

151088	Opgraving (2008) Late middeleeuwen: restanten klooster – afvoerkanaal uit baksteen
151200	Erfgoedonderzoek 20 ^e eeuw: halfondergrondse schuilplaats
151201	Erfgoedonderzoek 20 ^e eeuw: halfondergrondse schuilplaats
151202	Erfgoedonderzoek 20 ^e eeuw: twee schuilplaatsen onder de verbindingsgangen van de voormalige ziekenzalen voor patiënten en personeel van het Burgerlijk Hospitaal (capaciteit van ca. 175 personen). Beide schuilplaatsen omvatten 3 naast elkaar gelegen ruimten van verschillende afmetingen en zijn opgebouwd uit baksteenmetselwerk. De afdekking bestaat uit kleine gewelven. De hoofdtoegangen zijn dichtgemetseld. Een tweede ingang aan de binnentuin werd tijdens oorlogsjaren gebruikt als nooduitgang. WOII: de schuilplaatsen werden in gebruik genomen vanaf 1943
151203	Erfgoedonderzoek WO II: constructie die met hellend vlak toegang geeft tot de kelders die in WO II werden ingericht als schuilplaatsen.

151511	<p>Opgraving (1995)</p> <p>Late middeleeuwen – Nieuwe tijd : funderingsresten – enkele inhumaties (dit doet vermoeden dat aan deze zijde het kloosterkerkhof lag)</p> <p>17^e eeuw: concentratie aan pottenbakkersafval</p>
151512	<p>Controle van werken (1993)</p> <p>16^e eeuw: restanten van het Craeckhuys (een ziekenzaal voor zwaar zieken)</p> <p>Bron: Stoops G. 2007, Bijlokekaai, Hospitaalsite, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1999-2006. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2, nr. 1, pp. 13-16</p>
152259	<p>Opgraving (2009)</p> <p>Late middeleeuwen: bij opgravingen in de binnentuin werden baksteenmassieven aangetroffen haaks op de pandgangen. Functie onduidelijk - in de zuidelijke pandgang werden 15 begravingen in anatomisch verband en enkele resten van verstoorde inhumaties opgegraven</p> <p>Bron: Berkers M. e.a. 2010, Archeologisch onderzoek in Gent in 2009 (O.-VI.), in: Archaeologia Mediaevalis jg. 33, pp. 22-25</p>
152260	<p>Opgraving (2009)</p> <p>Late middeleeuwen: hier en daar werden gebouwresten teruggevonden die bij het 14de-eeuws klooster lijken te horen; o.a. een vierkant bouwvolume; funderingen van de zuidoosthoek van het koor van de oude abdijkerk met steunberen, vloerfragment in het koor van de 13de-eeuwse abdijkerk</p> <p>Bron: Laleman M.-C. & Stoops G. 2005, Archeologisch onderzoek in de Gentse Bijloke, in: VOBOV-info nr. 62, pp. 38-45</p>
157711	<p>Controle van werken (1996)</p> <p>16^e eeuw: OW-gerichte muur opgebouwd met bakstenen en aan de zuidzijde een band van goed gehouwen blokken blauwgrijze kalksteen (wellicht Doornikse kalksteen).</p> <p>Bron: Laleman M.C. 1996, Vondstmeldingen. Bijlokekaai, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent jg. 20 afl. 3, pp. 56-57</p>
333559	<p>Incorrecte CAI-melding</p>

1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK

De opdrachtgever plant stabilisatiewerken rondom ziekenzalen Pauli op de Bijlokesite te Gent. Het volledige projectgebied is ca. 1873 m² groot en wordt ingenomen door bebouwing. De aanwezige bebouwing is onderkelderd. De geplande ingrepen omvatten het uitgraven van sleuven aan de buitenzijde van de bestaande funderingen en het aanbrengen van micropalen. De graafwerken beslaan een gecombineerde oppervlakte van ca. 307 m². Het betreft sleuven van maximaal 2 m breed die een variërende diepte bereiken tussen 75 cm en 200 cm onder het huidige maaiveld.

De Bijlokesite bevindt zich ten zuiden van de historische kuip van Gent. Het terrein is gelegen ten westen van de Blandijnberg tussen de Coupure in het noorden en de Leie in het zuiden. Het onderzoeksgebied is aldus gelegen op de rand van het Leiealluvium. De Quartairgeologische kaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied een profielopbouw weer met een top die bestaat uit eolische afzettingen van het laat-Pleistoceen tot vroeg-Holoceen. De omgeving staat gekend als de Bijlokemeersen, een nat gebied dat minder geschikt was voor bewoning in het verleden. De bodemkaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied geen informatie weer met betrekking tot de bodemopbouw of bewaringsomstandigheden. Het sediment bestaat normaliter uit zand. Op het plaatselijke hoogtemodel is te zien dat binnen de grenzen van het onderzoeksgebied reeds maaiveldwijzigingen zijn uitgevoerd.

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de Gentse Bijlokesite. Deze site bevindt zich buiten de stadsomwallingen. Het is een hospitaal- en abdijsite die haar oorsprong heeft in de 13^e eeuw. Doorheen de eeuwen wordt zowel de hospitaalinfrastructuur als de abdij stelselmatig uitgebreid. Tijdens de Beeldenstorm wordt de infrastructuur zwaar beschadigd. In de 17^e eeuw wordt er een nieuwe kerk en klooster ingericht. Uit het cartografische materiaal kan afgeleid worden dat het huidige projectgebied zich langs de westelijke periferie bevindt van de toenmalige hospitaalsite. Uit het 18^e-eeuwse kaartmateriaal kan afgeleid worden dat het terrein gelegen is in een tuinzone. Op een plan van Saurel, dat de 18^e-eeuwse situatie in detail weergeeft, grenst het terrein in het noorden aan de Bijlokevest en in het westen aan een gracht waar heden de Louis Pasteurlaan loopt. Ook op zowel de Sanderuskaart als de Ferrariskaart is het terrein gelegen binnen een tuinzone. De huidige bebouwing dateert uit de 2e helft van de 19e eeuw en maakt deel uit van het toenmalige burgerlijke hospitaal. Gezien de ligging binnen een tuinzone, aan de periferie van de hospitaalsite, kan redelijkerwijs uitgegaan worden van een relatief éénduidige verticale stratigrafie.

Binnen de Bijlokesite werden verschillende archeologische waarnemingen gemeld. Ter hoogte van de huidige bebouwing binnen de grenzen van het onderzoeksgebied bevinden zich enkele schuilkelders uit de latere jaren van WOII. De ingangen van deze schuilplaatsen zijn reeds gedicht. Ten noorden, tegen de Jozef Kluyskensstraat, bevindt zich een halfopen schuilplaats. Verder ten oosten en zuidoosten van het huidige projectgebied werden verschillende kleinschalige opgravingen en werfcontroles uitgevoerd. Hierbij werden resten van het laatmiddeleeuwse kloostergebouw in kaart gebracht zoals funderingen en vloerfragmenten. Ook werden restanten van het 16^e-eeuwse 'Craeckhuys' in kaart gebracht. Naast deze grondvaste resten van de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne infrastructuur werden op meerdere locaties inhumaties in kaart gebracht. Een deel van deze begravingen bevond zich binnen een pandgang van het voormalige kloostergebouw. Resten die dateren

van voor de ingebruikname in de 13^e eeuw zijn bij onderzoek nog niet aangetroffen. Deze afwezigheid van oudere archeologische resten reflecteert zeer waarschijnlijk ook effectief een menselijke afwezigheid aangezien de omgeving, vanwege de nattere toestand, minder geschikt was voor permanente bewoning of bewerking.

Concreet dient ter hoogte van het onderzoeksgebied uitgegaan te worden van een trefkans inzake restanten van activiteiten rondom de oude klooster- en hospitaalsite. De verwachting inzake ouder erfgoed is, op basis van landschappelijke factoren, beperkt. Vanwege het zeer versnipperde karakter van de geplande ingrepen wordt verder onderzoek als weinig zinvol ingeschat.

BIBLIOGRAFIE

LITERATUUR

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

KAARTMATERIAAL

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, Graaf de Ferraris [1771-1778]

Atlas der Buurtwegen d.d. 1842

Topografische kaart van Vandermaelen d.d. 1846 – 1854

Popp-kaart d.d. 1842-1879

Plan van Saurel, 1841

Deventerkaart, ca.1560

Plan van Braun & Hogenberg, 1575

Plan uit Sanderus' Flandria Illustrata, 1640

Plan van Fayard, 1877

Anoniem plan uit 1894

Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970

DIGITALE BRONNEN

www.geopunt.be

<https://dov.vlaanderen.be>

<https://inventaris.onroerendergoed.be>

<https://cartesius.be>

<https://loket.onroerendergoed.be>

BIJLAGE

FIGURENLIJST

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt).....	4
Figuur 2: Situering projectgebied t.a.v. topografische kaart van België (© geopunt)	4
Figuur 3: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)	6
Figuur 4: Geplande uitgravingen weergegeven op de meest recente luchtopname (©Geopunt).	8
Figuur 5: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	10
Figuur 6: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	11
Figuur 7: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	11
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	12
Figuur 9: Hoogteverloop, NW-ZO.	12
Figuur 10: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)	13
Figuur 11: Situering projectgebied t.a.v. Quartair geologische kaart (© geopunt)	13
Figuur 12: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)	14
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op het plan van Saurel uit 1841 (Bron: NGI Cartesius).	20
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).	21
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het plan van Braun & Hogenberg, 1575 (Bron: NGI Cartesius).....	21
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op het plan uit Sanderus' Flandria Illustrata, 1640 (©Universiteitsbibliotheek Gent).	22
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (©Geopunt).	23
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op een plan van Fayard uit 1877 (Bron: NGI Cartesius).....	24
Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op een plan uit 1894 (©NGI Cartesius).	25
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970.....	25
Figuur 21: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt).....	26
Figuur 22: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt).....	27
Figuur 23: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt).....	27
Figuur 24: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt).....	28
Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt).....	28
Figuur 26: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).	30

CHRONOLOGISCH KADER

